

RIVOJLANISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNI O'RGANISHGA KOMPLEKS YONDOSHUV

*Namangan Davlat Universiteti Pedagogika- psixologiya fakulteti
Ilmiy rahbar: Pedagogika –psixologiya fakulteti Ta'lim menejmenti
kafedrasio'qituvchisi*

Xasanova Mashxura Muxammadsidiqovna
Defektologiya (Logopediya) yo`nalishi 3-bosqich talabasi Halimova
Ozoda Ma'murjon qizi

Annotatsiya: Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni erta aniqlab ularga tashxis qo'yish, va nuqsonni erta bartaraf etish, ularga har tomonlama o'rganib kompleks yondashuv ishlari olib borish lozim. Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarga reabilitatsiya ishlarini o'z vaqtida olib borib jamiyatimizga, o'z tengqurlari o'rasiga tezroq qo'shishimiz lozim.

Kalit so'zlar: Reabilitatsiya, kompleks, nuqson, rivojlanish, ijtimoiy, diagnostik, psixik, jismoniy, intellektual, skrinni, defferensial, defektolog.

КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ВОСПИТАНИЮ ДЕФЕКТОВ РАЗВИТИЯ

*Наманганский Государственный Университет Педагогика и психологии
Научный руководитель*

Хасанова Машхура Мухаммадсидиковна
*преподаватель кафедры управления образованием факультета
педагогической психологии.
студентка 3 ступени курса дефекталогии (логопедия)*
Халимова Озода дочь Мамурджана

Аннотация: Необходимо своевременно выявлять детей с отклонениями в развитии и диагностировать их, а также своевременно устранять дефекты, комплексно подходя к ним. Нам необходимо своевременно проводить реабилитационную работу для детей с отклонениями в развитии и как можно быстрее влиться в наше общество на равных.

Ключевые слова: реабилитация, комплексный дефект, развитие, социальная диагностика, психический, физический, интеллектуальный экран, дифференциальный дефектолог.

COMPLEX APPROACH TO LEARNING CHILDREN WITH DEFECTS IN DEVELOPMENT

*Namangan State University Faculty of Pedagogy and Psychology 3rd stage student
of Defectology (Speechology) course*

Halimova Ozoda Mamurjan's daughter.

The scientific leader is

Khasanova Mashkhura Mukhammadsidigovna

*a teacher of the Department of educational Management, faculty of
Pedagogical Psychology.*

Abstract: *It is necessary to identify children with developmental defects early and diagnose them, and to eliminate the defect early, with a comprehensive approach to them. We need to carry out rehabilitation work for children with developmental disabilities in a timely manner and join our society as soon as possible among their peers.*

Keywords: *Rehabilitation, complex defect, development, social diagnostic, mental, physical, intellectual screen, differential defectologist*

Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarga samarali ta'lim, tarbiya berish, ijtimoiy moslashuvini yaratish uchun uning rivojlanish imkoniyat va xususiyatlarini

to'g'ri baholay olishga bog'liqdir. Bu vazifani rivojlanish nuqsonlarini kompleks psixologo-pedagogik diagnostika qilish orqali amalga oshirish mumkin. Psixologopedagogik diagnostika rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarning kamchiliklarini aniqlash, bolaning psixik-jismoniy xususiyatlarini e'tiborga olgan holda unga individual psixologo-pedagogik yondashuvni ta'minlaydi. Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun maxsus maktabgacha va maktab

ta'lim muassasalari faoliyat ko'rsatadi. Ushbu bolalarni psixik va jismoniy rivojlanishini ta'minlovchi ta'lim sharoitlar yaratilgan. Bunday sharoitlardan avvalo har bir bolaning xususiyatlari e'tiborga olgan xolda yakka yondashuvni talab etadi. Ushbu yondashuv maxsus dastur, metod, keraqli maxsus texnik vositalarni, maxsus tayyorgarlikka ega pedagog, psixolog, defektolog va boshqalar bilan birgalikda kerakli tibbiy -profilaktik hamda davolov tadbirlarini, maxsus ijtimoiy yordamni, maxsus ta'lim muassasalarini texnik va ilmiy- metodik jihatdan ta'minlashni o'z ichiga oladi. Hozirgi kunda turli xil maxsus ta'lim muassasalari mavjud. Bolalar puxta saralash natijasida qabul qilinishi mo'ljalangan va O'zbekiston respublikasi xalq ta'lim vazirligi tomonidan tasdiqlangan maxsus ta'lim dasturlarini amalga

oshiradigan maxsus ta'lim muassasalar bilan bir qatorda turli reabilitatsiya markazlari, rivojlantirish markazlari, aralash guruhlar ochilgan.

Shuningdek, umuta'lim maktabgacha ta'lim muassasalarida, umumta'lim maktablarda psixik va jismoniy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni uchratish

mumkin. Ushbu nuqsonlarning ko'rinishi turlicha bo'lishi mumkin. Son jihatdan yirik bo'lgan guruhni harakatlanish, sensor yoki intellektual sohalarda nuqsonlari aniq ifodalanmagan: eshitishda, ko'rishida, fazoviy-idroq tassavurlarida, harakat-tayanch apparatida, fonematik idrokida nuqsoni bo'lgan, hissiy-irodaviy buzilishli, nutqiy rivojlanishida kamchiliklarga ega, xulq buzilishlariga ega, psixik rivojlanishi orqada qolgan, somatik sust bolalar tashkil etadi. Yaqqol ifodalangan psixik yoki jismoniy rivojlanishdagi nuqsonlar maktabgacha yoshda aniqlansa, yengil nuqsonlar uzoq vaqt mobaynida e'tiborsiz qoladi. Rivojlanishdagi nuqsonlarni tashxis qilish uchun bosqichni o'z ichiga oladi.

Birinchi bosqich - skrining nomini olgan. Ushbu bosqichda bola

rivojlanishidagi orqada qolish, psixik -jismoniy kamchiliklari aniqlanadi, lekin ularning xarakteri va chuqurligi belgilash murakkab bo'ladi.

Ikkinchi bosqich - rivojlanishdagi nuqsonlarni differensial tashxis qilish.

Ushbu bosqichning maqsadi rivojlanish nuqsonini turini (xil, toifasini) aniqlash.

Uning natijalariga ko'ra bolaning imkoniyat va xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning ta'lim olishlari uchun ta'lim muassasasini turi va dasturi, optimal pedagogik yo'llanmasi aniqlanadi. Psixologo-tibbiy-pedagogik komissiyaning faoliyati differensial diagnostikada yetakchi rolni egallaydi.

Uchinchi bosqich - fenomenologik. Uning maqsadi - bolaning individual

xususiyatlari, ya'ni tafakkur faoliyatining xarakteristikasi, hissiy-iroda doirasi, ishchanlik qobiliyati, shaxsi o'rganilib u bilan ishlash bo'yicha korreksion rivojlantiruvchi individual shart-sharoitni tashkillashtirishdir.

Rivojlanishda nuqsoni bo'lgan psixologo-pedagogik diagnostikani samarali amalga oshirish uchun "Rivojlanishdagi nuqson" tushunchasiga alohida e'tibor qaratish lozim. Rivojlanishda nuqsoni bo'lganlarni tashxis qilishda mutaxassislar (L.S.Vigotskiy, V.I.Lubovskiy, S.D.Zabramnaya) tomonidan ko'rsatilgan bir qancha tamoyillarga amal qilish muhim. Rivojlanishda nuqsoni bo'lganlarni tashxis qilishning asosiy tamoyillaridan biri bu - kompleks yondashuv bo'lib unda bolani rivojlanish xususiyatlarini barcha kerakli mutaxassislar tomonidan (vrach, defektolog, psixolog) uning faqatgina bilim olish faoliyatigina emas, balki xulki, hissiy irodasi, shuningdek ko'ruv, eshituv, harakat sferasi, nevrologik statusi, somatik holatini har tomonlama tekshirib baholashdir. Bolani tibbiy hamda psixologo- pedagogik tekshirishlar tizimlilik asosida olib boriladi.

Tibbiy tekshiruv vrachlar (pediatr yoki terapevt, nevropatolog, bolalar psixiatri,

oftalmolog, otolaringolog, zarur hollarda audiolog) tomonidan o'tkaziladi. Bolani

psixologo-pedagogik o'rganish pedagog-defektolog va psixolog tomonidan amalga

oshiriladi. TPPKlar maxsus (korreksion) muassasalarni komplekslash masalasini hal etishadi, hamda zarur bo'lganda maslahat-tashxis va korreksion yordam ko'rsatadi. TPPKga yordam so'rab alohida ta'lim va tibbiy idoralar ham, ota-ona, pedagog, o'smirlar o'zining tashabbusi bilan ham murojaat qilishga xaqlidir. O'z faoliyatida TPPK defektologiya sohasida ishlab chiqilgan tamoyillarga amal qiladi. Asosiy tamoyillardan biri - bu har bir bolaga o'z imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirish uchun o'z vaqtida keraqli

sharoitlarni tashkil etishdan iborat bo'lgan insonparvarlik tamoyilidir. Bu tamoyil bolani chuqur va diqqat bilan o'rganish, yo'lida uchraydigan qiyinchiliklarni bartaraf etishni talab etadi. Agar umumta'lim maktab sharoitida ko'rsatilgan barcha keraqli va mavjud bo'lgan choralar ijobiy natijalar bermasa, bolani maxsus muassasaga o'tkazish masalasi qo'yiladi va bunga ota-onalarning roziligi kerak bo'ladi. Bajarilishi shart bo'lgan tamoyil - bu bolalarni kompleks o'rganish tamoyilidir.

Bu tamoyil muhokama paytida barcha mutaxassislar: vrachlar, defektologlar, psixologlar tomonidan tekshirish natijasida olingan ma'lumotlarni e'tiborga olishni shart deb belgilaydi. Agar mutaxassislarning fikri turlicha bo'lsa, bolani yana bir bor tekshirish belgilanadi. Eng muhim masalalarni hal etishda bolaning manfaatlari birinchi o'rinda turish zarur. Ta'kidlash joizki, bolani o'rganishda ko'rsatilgan tamoyilga amal qilish uning holatini komissiyadan oldin aniqroq bilib olish, rivojlanishidagi nuqsonlar sabablarini aniqlab olish imkonini beradi. Misol uchun, pedagog birinchi bo'lib kuchayib borayotgan parishonlik, charchashlik, yig'loqilik alomatlariga e'tiborini qaratadi. Vrach esa o'z navbatida bu o'zgarishlarning sabablarini aniqlashga yordam beradi va ularni bartaraf etish uchun keraqli tavsiyalar beradi.

Har tomonlama va to'liq o'rganish tamoyili ham katta ahamiyatga ega. Bu tamoyillar bolaning bilish faoliyati, hissiy-idoraviy doirasi va xulqini tekshirishni nazarda tutadi. Shuningdek, bolalarning aqliy qobiliyatlarning shakllanishiga ta'sir etadigan jismoniy rivojlanishi ham e'tiborga olinadi. To'liq o'rganish deganda bolaning psixik rivojlanishi alohida olingan qobiliyatlari rivojlanishining yig'indisi emasligini, shuning uchun bola haqida uning idroki, xotirasi yoki psixik funksiyalarning holatini tekshirish asosidagina xulosa chiqarib bo'lmazligini esda tutish lozimligini tushunamiz. Bolani har tomonlama, to'liq o'rganish agarda u bolaning faoliyati jarayonida: o'qish, mehnat yoki o'yin faoliyatlarida amalga oshirilsa, muvaffiqiyatli bo'lishi mumkin. Bolani o'rganish, tekshirishda foydalaniladigan metodlar ham, materiallar ham ularning yosh va xarakterologik xususiyatlarini e'tiborga olgan holda maksimal darajada individuallashtirilishi lozim. Komissiya a'zolari bola bilan aloqa o'rnatishlari lozim. Bu bolaning shaxsi sifatlarini: qiziqishlarini, irodaviy harakatlarining holati harakatlaridagi maqsadga yo'nalganlik, asosiy psixik jarayonlarning xususiyatlarini yaxshiroq anglashga yordam beradi.

Dinamik o'rganish tamoyili. Defektologlar uchun eng o'ziga xos hisoblangan tamoyil - bu bolalarni dinamik o'rganish tamoyilidir. Unga binoan tekshirish jarayonida bola bilgan va bajarayotgan vazifalargagina emas, balki uning ta'lim olishdagi imkoniyatlariga ahamiyat qaratish kerak. Bu tamoyil asosida L.S.Vigotskiyning bolalarning "yaqin rivojlanish zonasi" to'g'risidagi nazariyasi, ularning ta'lim olishdagi potensial imkoniyatlari yotadi. Bolaning aqliy rivojlanishi qancha yuqori bo'lsa, u yoki bu vazifani bajarish, olingan tajribani yangi vaziyatda qo'llashni shuncha muvaffaqiyatli o'rganadi. Aqliy rivojlanishda orqada qolgan

bolalami meyorida rivojlanayotgan bolalarga nisbatan bo'lgan farqlaridan biri bu ular yordamdan yaxshi foydalana olmaydilar. Mana shuning uchun tekshirish davomida pedagog doim o'z e'tiborini vazifa tushuntirilganidan so'ng uni yechilishi yaxshilandimi, shunga o'xshash vazifani qanday bajarganligiga qaratish lozim. Barcha tekshirishlarni ta'limiy eksperiment tamovilini e'tiborga olib o'tkazish tavsiya etiladi.

Bola tomonidan bajarilgan ishni baholash davomida sifat-sonli yondashish tamoyilini qo'llash muhimdir, ya'ni faqatgina yakuniy natijanigina emas, balki topshiriqlarni bajarish usuli va muvofiqligi, harakatlarning mantiqiy ketma-ketligi, maqsadga erishishda qat'iyatligi baholash kerak. Bunda baholash differentsirlashgan bo'lishi lozim. Faqatgina oxirgi natijanigina emas, balki topshirish usulini ham e'tiborga olish lozim.

Bunda quyidagilar inobatga olinadi:

- vazifa va tekshirish xolatiga munosabati
- vazifani shartlaridan mo'ljal olishi hamda, vazifani bajarish yo'llari
- vazifa shartlaridagi material va ko'rsatmalarga bolaning unga mos harakatlari
- kattalar yordamidan samarali foydalanishi
- vazifani bajarishda taqqoslay olishi
- faoliyat natijalari va o'zining baholariga munosabati.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki: Bolani erta tashxis qilib o'rganishning muhimligi shundaki, u orqali bolani korreksion ta'limga vaqtida yo'naltirib, ikkilamchi nuqsonlarni paydo bo'lishini oldini olish mumkin. Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlariga korreksion va diagnostik yordam. Bola imkoniyatlariga baho berish hamda psixik rivojlanishini aniqlash orqali

korreksion pedagogik ishning vazifalarini xal etish mumkin. Yuqoridagilarning barchasi TPPKda bolalami o'rganish davomida amal qilinishi lozim bo'lgan tamoyillardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. D.A.Nurkeldiyeva, M.U.Hamidova "Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar diagnostikasi" Toshkent 2016 –yil.
2. "Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan korreksion logopedik ish" o'quv – uslubiy majmua.
3. M.Y.Ayupova. "Logopediya" 10.08.2007-yil
4. Raxmanova V.S. "Korreksion pedagogika va logopediya " 2007-yil
5. M.Y.Ayupova. "Logopediya" O'zbekiston faylasuflar Milliy jamiyati. 2007-yil